

SHOQATA E PRODHUESVE
TË QUMSHIT TË KOSOVËS
KOSOVO ASSOCIATION OF
MILK PRODUCERS KAMP

Kingdom of the Netherlands

“Commissioned by the Netherlands Enterprise Agency and funded by the Ministry of Foreign Affairs”

MENADŽMENT TELADI

Pregled sadržaja

POGLAVLJE 1	3
1.1 Teljenje krava	3
1.2 Priprema	3
1.3 Laki porođaji	3
1.4 Ishrana	4
1.5 Nakon teljenja	4
1.6 Standardni postupci teljenja	4
POGLAVLJE 2	4
2.1 UZGOJ TELADA	4
2.2 Kolostrum	5
2.3 Ishrana kolostrumom	5
2.4 Kvalitet kolostruma	6
2.5 Oprema za kolostrum	6
2.6 Ishrana posle perioda kolostrumom	6
2.7 Zamene za mleko (mleko u prahu)	7
2.8 Ishrana mlekom	7
2.9 Razvoj buraga kod teladi sa mlekom, mlekom, koncentratom i senom	8
2.10 Voda	9
2.11 Odbijanje	9
2.12 Telesna težina	9
POGLAVLJE 3	10
3.1 Smeštaj teladi	10
3.2 Izdvajanje teladi od krava	10
3.3 Smeštaj teladi na individualne boksove	10

3.4 Smeštaj teladi na grupne boksove.....	11
3.5 Smeštaj teladi za razmnožavanje.....	11
POGLAVLJE 4.....	11
4.1 Pračenje rasta.....	11
4.2 Merenje žive mase teladi i junica	11
4.3 Merenje visine.....	12
4.4 Inseminacija.....	13

POGLAVLJE 1

1.1 Teljenje krava

U periodu 40 dana pre teljenja i 60 dana posle teljenja, krave su veoma osetljive. U ovom periodu kravi je potrebna posebna nega jer prolazi kroz mnoge promene koje se mogu negativno odraziti na njeno zdravlje, plodnost i proizvodnju. Ne treba potcenjivati stresove koji se mogu pojaviti u ovom trenutku.

Kada krave prođu ovih 100 dana bez ikakvih problema, tokom laktacije će dati više mleka, sa manje problema za sebe i farmera. Glavni fokus ove brošure biće upravljanje teladima od rođenja do momenta teladi kad budu inseminarane.

1.2 Priprema

Da bi se što je više moguće sprečio stres kod krava, krave tokom teljenja ne bi trebalo da se odvajaju od stada tokom teljenja. Dobro je da boks za teljenje bude što veći, da ima slamu ili drugi meki materijal i da krava tokom teljenja ima vizuelni kontakt sa drugim kravama.

Krave su veoma podložne infekcijama tokom procesa teljenja jer otvor grlića materice može imati male rane u porođajnom kanalu. Uverite se da su preduzete sve mere za što higijenski proces teljenja.

1.3 Laki porođaji

Teška teljenja ili velika telad negativno utiču na zdravlje krave i potrebno je dosta vremena da se krava oporavi. Teška telad ili velika telad izazivaju teško teljenje, uz mnogo stresa, bola, većeg rizika od infekcija i drugih problema kao što su ostaci placente. Velika telad može biti posledica genetike krava i bikova, a ne uravnoteženih obroka tokom sušnog perioda ili kombinacije ova dva.

Tele je veoma brzo raste tokom poslednje dve nedelje trudnoće. Hranjenje sa visokim sadržajem proteina i energije kasno u trudnoći može povećati rizik da telad budu prevelika. Moramo imati na umu da se 95% teljenja na farmi mora obaviti bez pomoći farmera. Pomoć treba pružiti samo u slučajevima kada su telad prevelika ili kada tele nije u pravom položaju za teljenje.

1.4 Ishrana

- Izbegavajte višak hrane tokom perioda sušenja, posebno tokom prvih 5 nedelja. Hrani silažom ili senom sa dobrom strukturom vlakana.
- Poslednje 3 nedelje perioda sušenja, hranite krave kukuruznom silažom i može se dodati mala količina koncentrata. Ovaj obrok treba održavati 3 nedelje nakon teljenja.

1.5 Nakon teljenja

Nakon teljenja, moram da se uverim da tele slobodno diše. Redovno proveravajte otkucaje srca i proveravajte pravilnost disanja. Kada tele nema reakciju, teleću glavu treba navlažiti vodom da bi se tele aktiviralo.

1.6 Standardni postupci teljenja

- Obezbeđivanje dovoljnog i higijenskog prostora za teljenje sa prostirkom od slame.
- Koristite odvojene prostore za teljenje kada su krave bolesne da biste sprečili infekcije krava i teladi.
- Očistite i dezinfikujte zadnji deo krave pre procesa teljenja.
- Nikada ne proveravajte kravu unutra bez čišćenja i dezinfekcije ruku.
- Ne proveravajte kravu prerano. Dozvolite da se grlić materice prvo otvori.
- Koristite lubrikant i obavezno uklonite eksere, prstenje i nakit.
- Koristite samo čistu opremu tokom procesa teljenja.

Da bi se uklonila sluz iz pluća, telad se može okrenuti naopačke, na primer u kavezu. Pomeram prednje noge u stranu da masiram srce. Kada tele diše samostalno, osušite ga ili pustite kravu da se osuši. Preporučuje se da se tele odbaci u roku od 24 sata. Uverite se da tele ima toplo okruženje dok je hladno. Kada su temperature niže od 10 °C teladi je potrebna toplota kako bi se telad mogla bez problema osušiti. Ako je temperatura okoline niska, telesna temperatura teleta će se takođe smanjiti, što negativno utiče na zdravlje teleta.

POGLAVLJE 2

2.1 UZGOJ TELADA

Vrlo često se dešava da tokom rasta teladi ne vodimo odgovarajuću negu. Međutim, u poslednje vreme mnogi farmeri shvataju da samo ako vodimo računa o gajenju teladi, imaćemo dobre muzne krave. Prvi

dani teleta su veoma važni u životu teleta i oni određuju ostatak njegovog života. Glavna hrana prvog dana života je kolostrum.

2.2 Kolostrum

Kolostrum je prvo mleko koje krava daje odmah nakon teljenja, gusta je, žute boje što je veoma važno za zdravlje teleta. Kolostrum sadrži antitela (imunoglobine) koja bez problema prolaze kroz zidove creva teleta u prva 24 sata njegovog života. Zidovi creva počinju da se zatvaraju nakon rođenja i stoga što pre tele dobije kolostrum sa više telećih imunoglobulina koje će apsorbovati. Ovi imunoglobulini su veoma potrebni jer se telad rađaju bez ikakvog imuniteta. Kolostrum će povećati šansu da tele bude zdravo tokom prvog meseca.

Da bi se osiguralo da je tele dobilo što više antitela, oko 4 litra kolostruma treba dati u roku od prvog sata od teljenja. Kvalitet kolostruma je veoma važan i kolostrum se takođe mora davati često kako bi se osiguralo da tele dobije dovoljnu količinu kolostruma. Količina imunoglobulina na kolostruma se veoma brzo smanjuje.

2.3 Ishrana kolostrumom

Farmeri često ne daju dovoljnu količinu kolostruma jer se plaše da će telad dobiti dijareju. Proliv nije razlog za smanjenje količine kolostruma. Dovoljna količina kolostruma će razblažiti teleći izmet. Kada telad imaju gustu stolicu, to je znak da je tele dobilo malu količinu paše.

Tokom prva 24 sata nakon teljenja, telad treba da konzumira 20% svoje telesne težine. Tokom drugog dana pašnjacima će biti dovoljno oko 10% telesne težine. Najmanje dva dana treba hraniti kolostrumom pre prelaska na mleko ili zamenu za mleko.

Kako izračunati količinu kolostruma na osnovu telesne težine teleta?

Računanje:

Normalno tele Holštajn teži 20-50 kg. To znači da će prosečno tele biti 35 kg, koje treba nahraniti sa 7 kg kolostruma prvog dana ($0,20 \times 35 = 7$ kg kolostruma prvog dana).

Simentalsko tele može težiti 30-55 kg. To znači da je prosečno tele 45kg i koje treba nahraniti 9kg kolostruma prvog dana ($0,20 \times 45 = 9$ kg kolostruma prvog dana).

Dakle, kao što se vidi iz ova dva primera, količina kolostruma zavisi od težine teleta pri rođenju, što je tele veće, količina kolostruma treba da bude veća.

2.4 Kvalitet kolostruma

Za telad je najbolje da se hrane sa majčinim kolostrumom. Međutim, to nije uvek moguće. Kada majka daje malo ili nekvalitetni kolostrum, farmer može koristiti kolostrum od drugih krava. Zamene kolostruma je takođe opcije, ali se prirodni kolostrum se više preporučuje. Kolostrum visokog kvaliteta može se hladiti u raznim količinama i plastičnim kesama u zavisnosti od veličine farme. Količina proizvodnje kolostruma prvog dana može biti od 1 do 18 litara. Kvalitet kolostruma je najbolji kada krave daju oko 8 litara kolostruma. Kada proizvode više, količina imunoglobulina je manja.

Odmrzavanje kolostruma

Kada se kolostrum odmrzne za ishranu teladi, moramo paziti da se kolostrum ne zagreva prebrzo jer možemo uništiti veliki broj imunoglobulina. U parnom kupatilu pogodnije je rastopiti kolostrum. Kolostrum kada se daje teletu mora imati temperaturu od 37°C, što je i telesna temperatura teleta.

2.5 Oprema za kolostrum

Da biste bili sigurni da telad primaju kolostrum sa malim brojem patogena, kolostrum mora biti pasterizovan. Pasterizacija će uništiti bakterije E.Coli i druge bakterije koje uzrokuju bolesti teladi. Takođe je poželjno pasterizovati mleko koje se koristi za ishranu teladi posle kolostruma.

Da bismo utvrdili da je kolostrum krava bezbedan, moramo koristiti instburagt . Kada instburagt pokaže zelenu boju, kolostrum ima koncentraciju od 60-140 grama imunoglobulina po kg mleka.

Klasifikacija	Imonoglobulin/kg kolostrum (g)
Vrlo dobro	>130
Dobro	<100
Prosecno	80
Loše	<50

2.6 Ishrana posle perioda kolostrumom

Nakon vremena ishrane sa kolostrumom , većina farmera se pita sa kojim mlekom da nastave u narednih nekoliko nedelja života teleta. Farmeri mogu birati između punomasnog mleka ili zamene za mleko počevši od trećeg ili četvrtog dana. To takođe zavisi od cene rasta. Ako kravlje mleko ima dobru cenu, a cena mleka u prahu je jeftinija, onda farmer treba da napravi kalkulaciju i odredi kojom će vrstom mleka nastaviti da hrani telad. To zavisi i od uslova koje farmer poseduje za pripremu mleka u prahu u pogledu higijene i načina davanja na odgovarajućoj temperaturi koju mleko mora da ima.

2.7 Zamene za mleko (mleko u prahu)

Telad će dobiti sve neophodne komponente mleka ako je kvalitet mleka u prahu dobar. Zamene za mleko uvek imaju potrebne komponente kada su pravilno pripremljene. Takođe, poznato je da zamene za mleko imaju uravnotežene hranljive materije sa dovoljnim sastojcima za rast teladi. Prenos bolesti preko kravljeg mleka na tele je manji uz upotrebu zamene za mleko. Zamene za mleko sa životinjskim proteinima su poželjnije u odnosu na biljne proteine jer telad bolje vare životinjske proteine.

Temperatura

Priprema zamene za mleko vršiti na temperaturi od 40°C. I treba ga dati teletu na telesnoj temperaturi (37 °C).

2.8 Ishrana mlekom

Ishrana kravljim mlekom obezbeđuje teletu hranu koja zadovoljava potrebe teleta u ishrani. Naročito u onim slučajevima kada farmer ima problem da pripremi mleko na pravi način, iz tog razloga je hranjenje mlekom najbolja opcija. Međutim, sastav mleka se može promeniti; u nekim slučajevima može biti velika količina masti, što može dovesti do toga da tele oseća da je dobilo dovoljne količine hrane. Ovo može obeshrabriti telad da uzimaju druge sastojke kao što su koncentrat ili silaža. Takođe, telad češće pate od anemije kada se hrani samo mlekom, kao uzrokom nedostatka gvožđa. Veći procenat masti u mleku u mnogim slučajevima izaziva dijareju jer telad teško vare mast.

Pažnja:

**Od trećeg dana porođaja tele mora da ima na raspolaganju teleći koncentrat sa visokim procentom proteina od 19% i dobrog ukusa kako bi ga telad što pre potrošila (koncentrat koji se proizvodi mora da se traži na tržištu za telad).
Od 10. dana teletu treba ponuditi i kvalitetno seno.**

Zašto je važno da se telad hrani koncentratom i senom?

Koncentrat i seno razvijaju burag teleta. Ako se tele u prvim mesecima hrani samo mlekom onda se burag teleta ne razvija dobro i kada se tele odvoji od mleka, burag teleta nije spreman da svari koncentrat i seno i kao rezultat imaju gubitak težine teleta u vreme kada mleko prestane. Iz tog razloga, tele mora uvek imati na raspolaganju kvalitetan koncentrat i seno. Pogledajte na fotografiji razvoj buraga u prvih 6 nedelja sa različitim namirnicama

2.9 Razvoj buraga kod teladi sa mlekom, mlekom, koncentratom i senom

6 NEDELJA ISHRANE SA MLEKOM I SENOM

6 NEDELJA ISHRANE SA MLEKOM I KONCENTRATOM

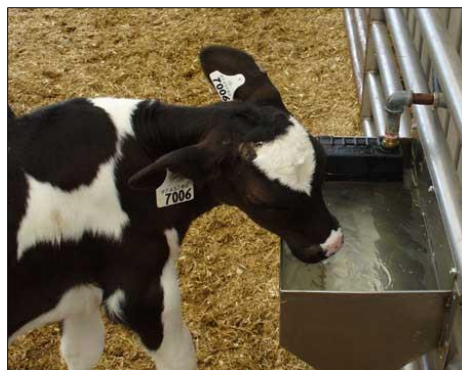
6 NEDELJA ISHRANE SA MLEKOM I KONCENTRATOM

Ovo je optimalan razvoj buraga kod teladi

2.10 Voda

Vodu ne treba potcenjivati, telad mora imati svežu vodu u periodu ishrane mlekom. Nedavni rezultati pokazuju da ako telad imaju pristup slatkoj vodi, rast je bolji. Telad više voli mlaku vodu. Vodu treba davati od sedmog dana i uvek treba da bude dostupna.

2.11 Odbijanje

Poželjno je da se telad odbiju između 70. i 80. dana (ovo takođe zavisi od telesne težine teleta). U većini slučajeva duži period hranjenja mlekom će rezultirati bržim tovom i manjim unosom krupne i koncentrovane hrane. Kada se hranjenje mlekom ili zamenom za mleko prekine, teladi će nedostajati energije i proteina koji se moraju zameniti velikom hranom i koncentratom. Veoma je važno da se ova faza prolazi polako. Trebalo bi polako smanjivati količinu mleka i povećavati količinu koncentrata da biste dostigli maksimalno 2 kg dnevno. Procenat ukupnih proteina u koncentratu treba da bude 18-19% koji treba da sadrži: melasu od pšenice, ječma, kukuruza i šećerne repe za poboljšanje ukusa jela. Ovaj koncentrat će podstaći razvoj buraga, što je veoma važno u ostatku života za konzumiranje ostalih sastojaka hrane. Tokom ovog perioda dobro je hraniti telad starter koncentratom, telad mogu dobiti više hranljivih materija iz ovog koncentrata nego iz voluminozne hrane.

2.12 Telesna težina

Još jednu posebnu pažnju pre nego što se odlučimo za odbijanje teleta treba obratiti na živu telesnu težinu teleta. Ovo bi trebalo da bude između 12 i 15% težine odrasle krave. Idealna težina Holštajn teladi za odbijanje je 80 kg. Koristite merenje obima grudi koje je veoma dobar metod za određivanje težine teladi. U tabeli 1 je opisana širina obima grudnog koša koja odgovara telesnoj težini teleta.

Tabela 1. Optimalni rast teladi

	Težina zrele krave u %	Ziva mera teleta (kg)	Obim grudi teleta (cm)	Lartësia (cm)	Dnevni uzrast (gram)
Telenje	6	41	-	-	-
Izlucenje	12	80	96	-	-
6 Meseci	26.5	180	129	108	700-800
12 Meseci	50	340	161	126	800-850
Prvo osemenjavanje	55-60	375-400	168-174	130-133	675-725

18 Meseci	68	460	182	135	600-650
Nakon prvog telenja	85	580	197	145	-
Zrela krava	100	680	212	146	-

Izračunavanje težine teleta za odbijanje:

Kada je prosečna težina krave 650 kg, idealna težina odbijanje teladi je oko 78 kg ($0,12 \times 650 = 78$ kg)

Kada je živa mera krave 700 kg, idealna težina teleta za odbijanja treba da bude oko 84 kg ($0,12 \times 700 = 84$ kg)

Kontrolna lista za odbijanje teladi

- Da li tele ima na raspolaganju svežu koncentrovanu hranu dobrog ukusa?
- Da li tele ima pristup čistoj vodi?
- Da li tele konzumira voluminoznu hranu?
- Da li je tele staro 8 nedelja?
- Da li je tele teško oko 80 kg žive mere?
- Da li tele konzumira 1-1,5 kg/dan koncentrovane hrane?
- Da li je tele zdravo ?

POGLAVLJE 3

3.1 Smeštaj teladi

Mladu telad moramo zaštititi od svih negativnih uticaja koji mogu imati na njihovo zdravlje. Smeštaj teladi je još jedan veoma važan faktor koji omogućava da vaša telad odrastaju bez problema. U zavisnosti od starosti teladi, zahtevaju različite uslove smeštaja. Preporučuje se smeštaj teladi odmah nakon teljenja u pojedinačne boksove i nakon 10 do 12 dana u grupnim boksovima - grupno. Telad treba držati u ovim zajedničkim torovima nedelju dana nakon što se odbiju.

3.2 Izdvajanje teladi od krava

Zbog činjenice da su telad podložnija bolestima, preporučuje se da se telad drže odvojeno od krava, najbolje u različitim štalama. Najmanje prvih 6 meseci života teleta, preporučuje se da telad nemaju kontakt sa kravama. Telad će imati manje infekcija i smrtnost će biti niža.

3.3 Smeštaj teladi na individualne boksove

Da bi se sprečilo širenje bolesti između teladi, telad treba držati u individualne boksovima prve tri nedelje. Individualni boksovi za telad imaju i druge prednosti jer ih lako možemo kontrolisati u smislu zdravlja i rasta. Prilikom smeštaja teladi moramo paziti da ventilacija bude optimalna i da ne budu izložena vetrovima. Uvek moramo da vodimo računa da pod bude suv i čist i da se boks čisti posle svakog uklanjanja teleta u zajedničkim boksovima. Ako je prethodno tele imalo zdravstvenih problema, boks se mora dezinfikovati pre nego što se u njega smesti novo tele.

3.4 Smeštaj teladi na grupne boksove

Najbolji način za smeštanja teladi je da ih držite u grupama, najbolje na slamnatim prostirkom. Duboka obrada tla slamom pokazala je bolje rezultate i aspektu radne snage. U ove boksove slamu treba polagati samo jednom dnevno, a najmanje svaka tri meseca kutije treba potpuno očistiti. Poželjno je da se grupa teladi u boksu drži ista kao i napregnuta kako bi se smanjio stres. Tri glavne stvari za smeštaj teladi su: **svetlost, vazduh i prostor**

3.5 Smeštaj teladi za razmnožavanje

Farmeri drže mlada telad za zamenu krava u laktaciji, stare krave će biti zamenjene mladim teladima. Na primer, prosečna zamena starih krava u Holandiji je oko 30%. To znači da će na farmi od 100 krava 30 muznih krava biti u prvoj laktaciji. Međutim, ako imamo neki propust tokom uzgoja junica, onda moramo imati više od 30 novih teladi da bismo proizveli 30 junica. Generalno, farmeri bi trebalo da imaju najmanje 25% krava na svojim farmama.

POGLAVLJE 4

4.1 Pračenje rasta

U trenutku kada se tele odbije od mlečne hrane, tele je prošlo najteži period u pogledu bolesti i mortaliteta. Ishrana mlekom ima velike troškove i sada se moramo fokusirati na stvaranje što boljih uslova za rast teleta. Moramo pratiti proces rasta teleta pre nego što obavimo prvo osemenjavanje. Kod vrste holštajn cilj je da junica dostigne telesnu težinu od oko 580 kg pri prvom teljenju, dok bi kod simentalске vrste telesna težina pri prvom teljenju trebalo da bude oko 625 kg.

4.2 Merenje žive mase teladi i junica

Me matjen perimetrit të gjoksit mund të llogarisim peshën e viçit/mështjerrës. Matja e perimetrit të gjoksit duhet të bëhet dy herë në vit në mënyrë që të kemi një pasqyrë të saktë se a është duke u zhvilluar viçi sipas standardeve që kërkohen. Në tabelën 2 mund të gjeni raportin në mes perimetrit të gjoksit dhe peshës tek raca Holshtajn dhe te racat kombinuara (mish/qumësht). Matja e perimetrit të gjoksit bëhet menjëherë prapa shpatullave.

4.3 Merenje visine

Takođe je važno izmeriti visinu rasta kako bi se pokazalo da se biljka dobro razvija. Ako je visina grebena junica 130-133 cm, to ukazuje da je težina junica oko 375-400 kg. Ovo je težina kada se junica treba osemeniti. Optimalna visina grebena u junice u vreme teljenja je od 142 do 146 cm.

Tabela 2 – Odnos između obima grudnog koša (cm) i telesne težine (kg) po vrstama

Obim grudi (cm)	Vrsta Holštajn	Mešane vrste
75	41	41
80	49	50
85	58	60
90	68	70
95	78	91
100	90	94
105	103	107
110	117	122
115	132	140
120	149	157
125	167	176
130	186	197
135	206	219
140	228	244
145	251	271
150	275	298
155	301	326
160	329	352
165	358	382
170	389	414
175	421	446
180	455	481
185	491	515
190	528	555
195	568	595
200	609	635
205	652	670

4.4 Inseminacija

Farmeri treba da budu pažljivi u pokazivanju estrusa u junica, u izboru bika i što je najvažnije, optimalnom vremenu osemenjavanja. Estrus se prvi put pojavljuje od 10 do 13 meseci. Na osnovu grafikona rasta, optimalno vreme za prvo osemenjavanje junica je 14 do 15 meseci starosti. Međutim, starost nije jedini faktor koji se mora uzeti u obzir da bi se oplodila junica. U dobi od 14 do 15 meseci ženka mora dostići telesnu težinu od 375-400 kg i visinu od najmanje 133 cm. U praksi se to često ne dešava iz mnogo razloga. Junice su možda imale problema sa bolešću, hrana je bila lošeg kvaliteta ili smestaj nije ispunjavalo uslove.

Optimalno vreme za osemenjavanje junica je starost od 14 do 15 meseci. U ovom uzrastu junica mora imati telesnu težinu od 375-400 kg i visinu od najmanje 133 cm.

Zapamtite, težina i visina su glavni faktori koji se moraju poštovati da bi se junica oplodila, a ne starost, jer junica mora biti dobro razvijena pre nego što se oteli.

Kontrolna lista oplodnje junica

- Da li je junica u dobi od 14-15 meseci?
- Da li je junica najmanje 375 kg?
- Da li je obim grudnog koša između 170-172 cm?
- Da li je visina grebena 133 cm?
- Da li je junica generalno dobro razvijena?